

הלכות מעשיות

שיעורו של מורנו הגאון הרב מצליח-חי מאזוז שליט"א

גליון קמ"ז

שודר בערוץ "קול ברמה" במסגרת התכנית "בית ההוראה"

העלון מוקדש לע"נ גאון עוזנו עטרת תפארת הפוסקים מרן רבנו עובדיה יוסף בן גורג'יה זצוק"ל

הלכות אזכרה ואבלות

נושאי השיעור:

אזכרה בשבת. אם עדיף להקדים האזכרה או לאחר. תפילה בבית העלמין. קדיש בסמיכות לקבר. נטילת ידיים ביציאה מבית העלמין. טבילה במקוה לפני ואחרי כניסה לבית העלמין. ברכת "אשר יצר אתכם בדין" מרחוק. קדיש יתום לאדם שהוריו בחיים. עדיפות בעלייה לתורה. אבל השומע מוזיקה באוטובוס כיצד ינהג.

קידוש ה'

א. היום נדבר בעזרת ה' יתברך על שאלות שהרבה פעמים שואלים אותנו, אם זה שאלות בעניני יארצייט או בעניני קדיש. בעיני המון העם כל יהודי שיש לו כיפה הוא רב, ושואלים אותנו שאלות ולא תמיד אנחנו יודעים לענות. הרבה פעמים אנשים "מקשקשים", אומרים מה ששמעו או מה שנראה להם, ומנסים לאלתר תשובה. והאמת שלכל דבר יש מקורות בהלכה, וחשוב לומר את מה שכתוב ולא את מה שאנחנו חושבים.

לפני כמה שנים נסעתי לחו"ל לצורך הישיבה, ונתנו לי מקום ליד אשה. הם היו זוג, וביקשתי מהם להתחלף, אבל הבעל אמר לי שהוא לא רוצה לשבת בפנים. ביקשתי ממנו שאשתו תשב בחוץ והוא ישב באמצע, ואמר שלא מתאים לו.

פניתי לדיילים וביקשתי מהם שיעבירו אותי מקום. הם אמרו לי שקודם כל נשב ונמריא, ואחר כך יחפשו לי.

מניסיון העבר אני יודע שאנשים כאלה מחכים הרבה זמן, ובסוף הנסיעה, כשכולם ירדו מהמטוס, אז מצאו להם מקום... לכן למדתי כלל, אני לא יושב עד שאני מבקש מקום. (בדרך כלל אני עושה את זה עוד לפני הנסיעה למטה לפני שעולים למטוס, לפעמים אומרים שאפשר רק למעלה ואני עולה ומחכה בסבלנות שיסדרו לי משהו). ואז אותו אחד התחיל ללגלג. מה השטויות

האלה, מה יש בזה, מה הבעיה, שאלות של אנשים שברמה לא כל כך שפויה...

אמרתי לו שאולי אין בזה כלום, אבל לי יש אידיאולוגיה ויש לי עקרונות, ואני עומד על שלי וממתין. אמרו לי שהמטוס צריך להמריא, אמרתי להם שימריא, מה הבעיה?! אמרו לי שהוא לא יכול להמריא כשאני עומד, ענית לי להם שלא ימריא, שימצאו לי מקום מסודר ונמריא.

ואז - תיכף ומיד מצאו לי מקום מסודר, המטוס המריא והכל בא על מקומו בשלום.

כשיודעים באמת לעמוד על הזכויות שמגיעות לנו לא פחות מכל שטות וטיפשות אחרת, הכל מסתדר תיכף ומיד.

אבל מה שמצא חן בעיני, זה שלאחר כמה דקות שהמטוס המריא, ההוא אומר לי: שמע, את האמת אני מעריך את זה, יש בזה הרבה. פתאום האיש התהפך. כשרואים שאתה באמת עומד על העקרונות שלך, מעריכים ומכבדים את זה.

ואז הוא מספר לי דבר חשוב. את "אסון המסוקים" כולנו זוכרים. הוא רצה לספר לי מה היה לו שבוע לאחר אסון המסוקים.

חודש לפני אסון המסוקים הוא הלך בירושלים, ועבר דרך שכונת מאה שערים. יש שם חנות תשמישי קדושה, וכנס לקנות כיפה.

יוצא שמדי פעם מגיעים לאזכרות או לניחום אבלים לא אליכם, וצריכים לשים כיפה על הראש, ואין לי כיפה ואני מחכה ולא נעים

לי. קניתי כיפה, שמתי בכיס, ולכל מקרה שאצטרך אני מוציא אותה. כאן הוא גם הוציא לי את הכיפה מהכיס. הנה, תראה, יש לי גם עכשיו. בעיניו הכיפה היא חפץ קדושה לכל דבר, כמו שיש ספר תהילים וספר תנ"ך, הכיפה היא אותו דבר, זה מה שהוא מכיר ביהדות.

המקצוע שלו הוא טיס, והוא טס במטוסים קטנים, "פיפר", במטוסי ריסוס וכדומה.

והוא מספר לי: שבוע אחרי אסון המסוקים טסתי במטוס זעיר, ופתאום המטוס נפל! אסון המסוקים היה טרי, וכל אחד מבין את הרעד שהיה לי.

למרבה הפלא לא קרה לי כלום! זה היה במושב מסויים. אני פותח את הדלת, יוצא, מסתכל על עצמי, אין שום נזק, אין שום פגיעה בידיים ברגלים או בראש, הכל שלם! הרעד והמתח שהיה בתוכי היה פשוט נורא. כמה מטרים משם היה בית קרקע, הלכתי לשם, דפקתי בדלת וביקשתי כוס מים מהגברת. אמרתי לה שפשוט הרגע נפלתי מהמטוס, כולי במתח ואני חייב כוס מים להירגע.

היא חשבה שאני איזה עב"ם שצנח עליה. מה פירוש נפלתי מהמטוס, מה אתה מקשקש?! אמרתי לה שבאמת נפלתי מהמטוס.

אבל היא לא מאמינה, איזה מטוס?!

הצבעתי לי לעבר המטוס, עשר מטר מהבית שלה נפל מטוס והייתי בתוכו! היא מסתכלת, לא מאמינה, הציעה לי כסא לשבת ורצה להביא לי כוס מים קרים.

ואז הוא אומר לי: אתה יודע למה ניצלתי? אני חושב שזה בגלל הכיפה שהייתה לי בכיס.

אנחנו אולי מסתכלים על זה קצת בזלזול. אם היה אומר שהיה לו שמירת שבת בכיס, ניהא, אבל היה לו בסך הכל כיפה.

אבל צריך לדעת שבזמנו של אדם מסתכל על הילדים שלו - כמו שאבא מסתכל על הילדים שלו. כשילד קטן בן שנתיים מתחיל לדבר שבריי מילים, כולנו מרוגשים ביותר כמו שאנחנו מרוגשים מבן גדול שלנו אם היה נואם נאום דרמטי כריזמטי וסוחף. מכל אחד אנחנו מתרגשים בהתאם לציפיות שאנחנו מצפים ממנו.

הקב"ה יודע שבשביל אדם כזה שהוא כל כך רחוק מתורה, כל כך רחוק מחכמה בינה ודעת אמיתיים, בשבילו היהדות מתמקדת בכיפה, ולכן אצלו זה דבר גדול. יש לו כיפה בכיס - יש לו חפץ של קדושה בכיס.

נעסוק היום בעניינים שאמנם אנחנו ממעטים מאד לעסוק בהם, אבל בכל זאת צריכים לדעת לפעמים את התשובות שלהם.

נשתדל בעזרת ה' יתברך לדבר על הנושאים האלה בקצרה ובזריזות, כדי שאם יש יהודי שאין לו רב, אין לו את מי לשאול, יוכל לשאול אותנו ונדע לענות לו תשובות אמיתיות ולא נבדה תשובות מלבנו כדי להיחלץ מהמבוכה...

אזכרה בשבת

ב. שאלה: אם תאריך היארצייט חל בשבת או בחול המועד, מתי יש לערוך את האזכרה?

תשובת הרב: נחלק בין הלימוד של האזכרה לבין הדרשות וההספדים.

לימוד האזכרה - שזה המשניות, הפסוקים מהתורה והנביאים וקטעי הזוהר כמו שמופיע בספר בית מנוחה, **בודאי הדבר הטוב ביותר (אם מתאפשר) לומר את זה ביום של האזכרה.** ומדוע? מפני שבאותו היום של האזכרה נפתח דיון בשמים מה נעשה עם הנשמה הזו. בודקים אותו, ואם הילדים שלו והדברים שעשה ממשיכים לעשות פירות ופירי פירות - מעלים אותו ממדרגה למדרגה. ואם חלילה אחרת, הוא עשה דברים לא טובים - מורידים אותו מטה מטה.

רבי חיים ויטאל מספר בשער הכוונות דבר מדהים. הוא ראה תלמיד חכם גדול מהדורות הקודמים שהוציאו אותו מגן עדן והכניסו אותו לגיהנם להתנקות. מה היה? פעם הלך בדרך בשבת, ונכנס לו חול בתוך הנעליים והמשיך אתו הלאה, ונמצא שטלטל עפר ביום שבת קודש.

מרב הגר"ע יוסף כותב על כך בשו"ת יביע אומר שיש כאן דבר שאינו מתכוין, וגם העפר היה פחות מכשיעור, ואין בזה חשש עוון. אבל על כל פנים כותב על המעשה הזה רבנו חיים ויטאל, שאותו הצדיק היה כבר שנים רבות בגן עדן, ועכשיו רצו להעלות אותו למדרגה גבוהה יותר, וכדי להגיע לשם על האדם להיות זך ונקי יותר, לכן הענישו אותו בעונש קל כדי שיוכלו להעלות אותו למדרגה גבוהה יותר.

יום הפטירה של האדם הוא בעצם יום דין בשמים לראות האם יעלו אותו מעלה או שיורידו אותו מטה. **לפיכך ראוי לאדם באותו היום לומר את הלימוד של "בית מנוחה".** וכן כל לימוד אחר שאדם יכול ללמוד באותו היום, הוא דבר חשוב ביותר.

אבל אם רוצים לעשות אזכרה ולדרוש דרשות וכדומה, בפשטות לכאורה היה אסור לעשות את זה. אפילו בחודש ניסן כתוב בשלחן ערוך (סי' תכ"ט ס"ב) שאסור להספיד, וקל וחומר בשבתות חגים וחול המועד.

על דוד המלך ע"ה. ואם כן כאשר אדם מתפלל שם, כביכול הוא לועג לרש.

הש"ך (סק"ג) כתב שאפילו קדיש אין לומר בארבע אמות של הקבר וצריך להתרחק מעט. אמנם לגבי קדיש יש שתירצו וביארו החילוק, אבל להתפלל – מבואר בשלחן ערוך שלא יתפלל בתוך ארבע אמות לקברים.

אמנם יש שציידו ליישב קצת את המנהג. מרן החיד"א ע"ה בספר שם הגדולים (מערכת א' אות קצ"ט, ערך רבי אליעזר בר נתן. עמ' מ"ג בדפו"ח) כתב שנהגו ביום ה"זארא" – יום ההילולא של הצדיק לבוא ולהתפלל שם, והוא התפלא עליהם כיצד עושים נגד מרן השולחן ערוך. הרב שם כתב קצת ליישב, שראינו במסכת כתובות (ק"ג ע"א) שרבי יהודה הנשיא לאחר פטירתו היה מגיע לביתו ועושה קידוש, **ואם כן רואים שאדם צדיק, אף על פי שנפטר בכל זאת הוא מגיע ועושה קידוש, ואולי אפשר לומר שגם בתפלה זה בסדר.** ידוע גם הסיפור על אברהם אבינו שבא להשלים מנין (מובא בדברי החיד"א שם, בשם ספר עמק המלך), ולכאורה אפשר ליישב.

ובפרט כאשר באים לשם ומתפללים, עושים את זה לכבודו של הצדיק, ובכזה אופן זה לא נחשב לועג לרש.

אבל מרן הגר"ע יוסף ע"ה העיר בשו"ת יחווה דעת (ח"ו ס"ס ה' בהערה) על דברי מרן החיד"א הללו, וכתב שגם על דוד המלך ע"ה נאמר במתים חפשי. מה שראינו שרבי יהודה הנשיא היה עושה קידוש למשפחתו בכל ליל שבת, כתבו האחרונים שיש הבדל. האם אליהו הנביא יכול להיחשב כפוסק? האם יכול להצטרף למנין וכדומה?

הסבירו האחרונים שכאשר הוא בא בדמות אדם דינו כאדם למרות שהוא מלאך. אבל בלבוש הרוחני שלו אינו יכול להצטרף. ולכן רבי יהודה הנשיא היה מגיע בליל פטירתו למשפחתו בדמות ובלבוש אדם, בני הבית היו רואים אותו והיה משוחח איתם, ואפילו השכנים ראו אותו, ולכן יש לו דין של אדם. אבל בסתם, אם באים להתפלל סמוך לקבר יש איסור של לועג לרש.

מטעם זה הורה מרן ראש הישיבה שאין לאדם להתפלל סמוך לקבר של צדיק, וזה על פי דברי השולחן ערוך שהזכרנו. אמנם יש כאלה שבאים ועושים תפילות שם, אבל הנכון הוא להתרחק משם ארבע אמות ואז להתפלל. ויתירה מכך, עדיף לעשות מחיצה ולא להתפלל בכל המקום כולו כי אחרי הכל כל המקום

אבל מרן הגר"ע יוסף סובר שהיום הדרשות שעושים באזכרות הם לא כמו ההספדים שהיו עושים פעם, שכולם היו דברי צער ובכי על המנוח, אלא היום מה שמדברים זה דברי מוסר או דרשות על פרשת השבוע וכדומה, ואולי גם מביאים איזה סיפור ממעשים של הנפטר כדי להמחיש את הנקודה שהיה חזק באותו דבר ולתת לנו חיזוק – הנה, גם הוא היה כזה ולכן עלינו להתחזק באותו הדבר. **הדרשות הללו הן לא דבר שמביא לידי צער ובכי וכו', אלא דברי חיזוק ביראת שמים ומוסר למצוות ולמעשים טובים, ולכן הוא כותב שאפשר בהחלט לעשות אזכרות כאלו בשבת.**

להקדים את האזכרה או לאחרי?

ומה עושים כאשר אי אפשר? ובפרט כאשר בני המשפחה אינם גרים קרוב, האם עדיף להקדים או לאחרי, לעשות ביום חמישי או ביום ראשון?

מבואר מדברי כף החיים (סי' תקס"ח) על פי דברי הרב פני אהרן ועל פי דברי הרב דבר משה שתמיד עדיף להקדים מאשר לאחרי. הוא מדבר שם על נושא אחר, אבל מבואר שהיה ברור לו הדבר. וכך כותבים כל האחרונים שעדיף תמיד להקדים מאשר לאחרי.

ומדוע? הסברנו שביום הפטירה של האדם יש דיון בשמים, ואין כמו שהעורך דין מגיע לדיון ומדבר דברי סניגוריא. ולכן כשאתה לומד באותו היום דברי תורה לעילוי נשמתו, אין ספק שהוא הדבר הטוב ביותר. **אבל אם אי אפשר, לפחות תביא את העורך דין שידבר קודם לכן.** ולכן עדיף לעשות את האזכרה לפני יום הפטירה כדי שדברי הסניגוריא ייאמרו לפני הדין וכך הוא הדבר הטוב ביותר.

תפילה בבית העלמין

ג. שאלה: האם יש חשיבות ומעלה גדולה לערוך תפלת מנחה סמוך לציון צדיק כמו רבי מאיר בעל הנס או רשב"י, או סמוך לכל קבר יהודי?

תשובת הרב: לא רק שאין מעלה, אלא להיפך. **יש בעיה הלכתית ממש להתפלל תפלת שחרית מנחה או ערבית, סמוך לכל קבר יהודי גם אם הוא צדיק.**

בגמרא במסכת ברכות (דף י"ח ע"א) כתוב שאסור לקרוא קריאת שמע בתוך ארבע אמות לקבר, וכך כותב מרן בשלחן ערוך (יו"ד סימן שס"ז ס"ג) שאסור לקרוא בתורה או להתפלל סמוך לקבר, והטעם הוא שנחשב כלועג לרש. הרי המת אינו יכול להתפלל, "במתים חפשי" (תהלים פ"ח ו'. ועי' שבת קנ"א ע"ב) נאמר גם

הוא אהל של הצדיק ולא ראוי להתפלל שם, אבל מעבר למחיצה אפשר להתפלל.

למשל בציון של רבי מאיר בעל הנס, יש שם מחיצה ושם אפשר להתפלל, אבל אנשים חושבים שבתוך המחיצה סמוך לקבר התפילה מתקבלת יותר, וכפי שאמרנו הדבר אינו ראוי.

זה לגבי תפילה, אבל אם אומר פסוקים ודברי תורה בתוך ארבע אמות של הנפטר, בזה מרן כתב מפורש בשלחן ערוך (סי' שמ"ד סי"ז) שמותר מפני שאינו גנאי למת, ואדרבה, אומרים את דברי התורה לכבוד המת ולמנוחת המת והדבר הזה טוב ויפה!

מרן ראש הישיבה הורה שהוא הדין שמותר לומר פרקי תהילים ובקשות סמוך לקבר של צדיק, כמו שתיקן רבי יוסף חיים ע"ה בספרו לשון חכמים וכיוצא בזה, ואין בזה חשש כלל, מפני שאדם בא להתפלל שהקב"ה ייעתר לו בזכות הצדיק. אבל בתפילה רגילה – שחרית מנחה וערבית יש חשש גדול.

ויתירה מכך אמר מרן ראש הישיבה שייתכן שמה שאמר מרן החיד"א היינו דוקא ביום הילולא של צדיק, שאז באים להתפלל לכבודו, וכמו בל"ג לעומר ברשב"י. אבל בשאר כל השנה כולה לא ראוי להתפלל גם לדעת מרן החיד"א סמוך לקבר של כל יהודי ולא משנה מה הגדולה שלו, מהדור הזה או מהדורות הקודמים.

קדיש בסמיכות לקבר

ד. שאלה: האם מותר לומר קדיש על הקבר בסיום הלימוד, או שיש בזה משום "לועג לרש"?

תשובת הרב: אפשר להקל באמירת קדיש.

מרן בבית יוסף (יו"ד סי' שד"מ) מביא את דברי הנימוקי יוסף (ב"ק ט"ז ע"ב) שכותב בשם רבי מאיר הלוי על מה שאמרו בגמרא (ב"ק שם) על חזקיהו המלך ש"כבוד עשו לו במותו", ודרשה הגמרא שהושיבו ישיבה על קברו. וכותב הנימוקי יוסף: והרי אמרו בגמרא במסכת ברכות (י"ח ע"א) לא יהלך אדם בבית הקברות ותפלין בראשו וספר תורה בזרועו, ויקרא ויתפלל, משום לועג לרש? אלא זה דוקא כשאדם עושה כן לעצמו כאדם הקורא

¹ אגב, מרן הגר"ע יוסף הורה שאדם האומר תהילים וכיוצא בזה בבית הקברות, לא יאמר שהוא קורא אותם לעילוי נשמת פלוני, אלא יאמר לעילוי נשמת כל מתי ישראל, וגם לעילוי נשמת הקרוב או הצדיק שבא להתפלל עליו. וזה מפני שיש עוד מתים בסביבה, וכשאומר רק לעילוי נשמת אחד מהם, הם מרגישים את זה כלועג לרש. ולכן כאשר אדם בא להתפלל על ציון של צדיק שנמצא בתוך בית קברות, יאמר "אני אומר את זה לעילוי נשמת כל נפטר ישראל וגם לעילוי נשמת פלוני".

בתורה, אבל אם עושה כן לכבוד המת, כגון בני ישיבה שעושים כן לכבוד רבם, אין בזה משום לועג לרש. וכך פסק מרן בשלחן ערוך (שם סעיף י"ז).

ולפי זה פסק מרן הגר"ע יוסף בשו"ת יחווה דעת (ח"ו סי' ה' בהערה) להקל באמירת קדיש סמוך לקבר כיון שהיא לכבוד המת. אבל משמע בדבריו שלכאורה נראה שמרן יסכים בדבר הזה.

מר דודי הגאון הגדול רבנו רחמים מאזוו שליט"א בתשובה בקונטרס מצליח בידו (נדפס בשו"ת איש מצליח סוף ח"ב, ושוב נדפס בספרו הבהיר שו"ת כסא אליהו חיו"ד סי' ז') מעיר בזה, שבודאי הדברים נכונים להקל באמירת קדיש סמוך לקבר, אבל מכל מקום אין זה דעת מרן השולחן ערוך, כי הוא כותב מפורש (סי' שע"ו ס"ד) שצריך להרחיק באמירת קדיש, ואם כן נמצא שאסור.

כך לשונו של מרן (שם): ומרחיקין מעט מבית הקברות ואומרים קדיש. ומפורש בדברי מרן שגם בקדיש צריך להרחיק ולכאורה הכוונה שלאחר שאמרו שם דברי תורה לעילוי נשמת הנפטר, מרחיקין מעט ואומרים קדיש. אם כן אפילו כאשר זה לעילוי נשמת הנפטר צריך להרחיק.

אבל המנהג להקל בזה ולמרות שהוא נגד מרן, וכמו שמרן הגר"ע הביא שמהר"י אבן מיגאש ועוד חכמים הקילו בדבר, ולכן אפשר לסמוך עליהם שהמנהג להקל כמותם (וע"ע להרה"ג רבי מרדכי מאזוו שליט"א בירחון אור תורה מנחם אב תשס"א סי' קכ"ז).

ומכל מקום, מי שיכול להרחיק ולומר את הקדיש במרחק של ארבע אמות, ודאי שהדבר הוא טוב וראוי.

נטילת ידים ביציאה מבית העלמין

ה. שאלה: כמה פעמים צריך ליטול ידים ביציאה מבית העלמין? תשובת הרב: מרן ראש הישיבה שליט"א כותב על כך בתשובה (או"ת), שמספיק שטיפה ולא צריך כלי, ומספיק לשטוף בפעם אחת.

אמנם יש בתי קברות שיש ביציאה משם נטלה, אבל לא תמיד יש ובאמת לא צריך. לפעמים אדם חוזר מהר הזיתים וכיוצא בזה והולך לכותל, ולא תמיד יש שם בברזיות נטלות, ומספיק לשטוף ידים מהברז בשטיפה עלמא וזה בסדר גמור. זה לא דומה לנטילת ידים שחרית שהרוח רעה שם גדולה, אלא הרוח רעה קטנה יותר ולכן בשטיפה כל שהיא מספיק. הרב הוכיח את זה מדברי הבן

איש חי ומעוד פוסקים. (וע"ע בשו"ת חקרי הלכה חיו"ד סי' ל"א בהערה).

טבילה לפני ואחרי הכניסה לבית העלמין

ו. **שאלה:** אדם שרוצה ללכת לבית העלמין, מתי עליו לטבול במקוה, לפני הליכתו או בחזרתו?

תשובת הרב: ידועים דברי האר"י ז"ל שלא טוב ללכת לבית הקברות בחינם, אלא רק כאשר יש צורך מצוה כגון לצורך הלוויית המת בר מינן וכיוצא בזה. וזה מפני שהחיצונים נדבקים בו. והוא כותב שזה **בפרט אם אדם לא תיקן עוון קרי. ולכן ראוי לאדם, אם יודע שהוא צריך טבילה, לטבול קודם לכן, אבל אם אין אפשרות וכדומה – אפשר להקל בכך.**

גם לאחר מכן טוב לאדם לטבול. וכל זה הוא רק מנהג חסידות ודבר ראוי, ואם אי אפשר מותר.

ברכת "אשר יצר אתכם בדין" מרחוק

ז. **שאלה:** כאשר נוסעים לירושלים רואים את בית העלמין בהר המנוחות, האם מברכים אשר יצר אתכם בדין או לא?

תשובת הרב: כאשר אדם הולך לבית העלמין, כתב מרן בשלחן ערוך (סי' רכ"ג ס"ב) שעליו לברך ברכת אשר יצר אתכם בדין. הפוסקים כותבים שהברכה הזו נועדה לשתי מטרות: א. כדי להצדיק עליו את הדין, ולא יראה דבר כזה ויבהל. ב. לעורר את האדם, שידע שכל זמן שעוד לא בא המשיח צריך להשלים את התיקון שלו, ועל ידי כך האדם מתעורר ושב בתשובה שלמה (ע"י בס' המכתם וחידושי הרשב"ץ ברכות נ"ח ע"ב).

יש אומרים שגם כאשר אדם נוסע ורואה את בית העלמין מרחוק יכול לברך. כך כותב בספר ערוך השולחן (סי' רכ"ד ס"ח), שאפילו שאדם נוסע במכונית ורואה את בית העלמין מרחוק תוך כדי נסיעה, יכול לברך את הברכה. הרב בחזון עובדיה (ברכות עמ' ת"כ, ואבלות ח"א עמ' תנ"ב) הביא את הסוברים שאין זה משנה אם נמצא קרוב למקום או רחוק ממנו. ושמצד שני יש פוסקים שאמרו שאדרבה, עליו להיות ממש בתוך ארבע אמות כדי שידע על מה הוא מברך.

ומכל מקום העיר על זה מר דודי בתשובה (בקונטרס מצליח בידו בסוף שו"ת איש מצליח ח"ב, ובספרו שו"ת כסא אליהו חיו"ד סי' ז' אות ב') שאף שהאדם צריך לברך סמוך לקבר, **על כל פנים נכון לברך חוץ לארבע אמות**, מפני שכפי שהזכרנו למעלה את השולחן ערוך, ראוי לאדם לומר תפילות וכדומה רק כאשר הוא רחוק ארבע אמות מהקבר כדי שלא ייחשב כלועג לרש.

לסיכום: צריך לברך ברכת "אשר יצר אתכם בדין" בסמיכות לקבר, ונכון לברך את הברכה חוץ לארבע אמות.

קדיש לאדם שהוריו בחיים

ח. **שאלה:** מלמד כיתה ח' בתלמוד תורה המתפלל יחד עם התלמידים בכיתה, והוריו בחיים אך אין מי שיאמר קדיש יתום. האם רשאי לומר קדיש?

תשובת הרב: קודם כל עלינו להסביר מה זה קדיש יתום. הקדיש הזה מקומו לפני עלינו לשבח, וכותב הרמ"א (סו"ס"ש ע"ו) שהקדיש הזה נתקן כדי שהקטנים שהם פחות מגיל בר מצוה יוכלו לומר אותו. (ובאמת כל אדם יכול לומר אותו גם אם הוריו בחיים).

אם כן מדוע הקדיש הזה נקרא "קדיש יתום"? מפני שבר מינן ולא על אף אחד מ ישראל יש ילדים קטנים שהם יתומים, והם לא יכולים להיות שלוחי ציבור, ואינם יכולים לומר קדיש שחובה לומר אותו כמו קדיש שתקבל וכדומה, כי אינם יכולים להוציא את הציבור ידי חובתם. לכן תיקנו לומר את הקדיש הזה קודם עלינו לשבח, שכיון שאין חובה לומר אותו, **אותם יתומים קטנים רשאים לומר אותו. זו הסיבה שנקרא "קדיש יתום".**

אנשים מפחדים לומר את הקדיש הזה כי חושבים שהם בר מינן יתומים. אבל האמת שזה לא קשור, זה לא קדיש שרק אדם יתום יכול לומר, אלא זה קדיש שגם קטן יתום יכול לומר אותו, אבל באמת כל אחד יכול לומר את הקדיש הזה.

אפשר לראות את הדברים ביתר הרחבה בכף החיים (או"ח סי' נ"ה ס"ק י"ט), ויש עוד מקומות נוספים.

רבנו האר"י ז"ל אומר **שהקדיש המועיל ביותר לנפטר הוא דוקא אותו קדיש שלפני עלינו לשבח**, מפני שאז נמצאים בעולם העשייה והקדיש הזה הוא המועיל יותר מכולם.

בכף החיים (סי' נ"ה אות א') מבואר שנהגו לומר גם קדיש שלאחר הושיענו. (ואפילו שהקדיש הזה הוא לאחר עולם היצירה, אבל כיון שהוא לפני עולם העשייה, אומרים אולי זה יועיל).

ונהגו גם לומר את הקדיש שלפני הודו, כי שם עוברים בין עולם העשייה לעולם היצירה. אבל עיקר התועלת לנפטר הוא הקדיש שלפני עלינו לשבח.

אבל עם זאת, כתב הרמ"א בהגהתו בשולחן ערוך (סי' קל"ב ס"ב) שאם ההורים של האדם מפחדים, שלא יאמר את הקדיש הזה. (וע"ע בב"י ובהגהה ביו"ד סי' שעו ס"ד). הרמ"א לא כותב

וזה **זוקא אם יודע לקרוא את ההפטרה היטב בטעמיה ודקדוקיה, אבל אם אינו יודע, עליו לעלות לעליית שביעי** ויאמר קדיש.

שמיעת מוזיקה באוטובוס

י. **שאלה:** אדם שנמצא בתוך השנה על פטירת הוריו, והנהג באוטובוס מפעיל רדיו או דיסק עם מוזיקה, מה עליו לעשות? וכן מה הדין באשה בשנת האבל שבעלה והילדים מפעילים רדיו ומשמיעים שם שירים?

תשובת הרב: יש הלכה ידועה ומפורסמת במסכת פסחים (דף כ"ה ע"ב), שכל הנאה שבאה לאדם בעל כרחו ואין לו אפשרות אחרת, אם מתכוין ליהנות – אסור ואפילו שבא לו בעל כרחו, אבל אם אינו מתכוין ליהנות – מותר.

וכך כותב מרן בשלחן ערוך (יו"ד סי' קמ"ב סט"ו): אסור לשמוע קול כלי שיר של עבודה זרה, והרמ"א כותב שאם אינו מתכוין מותר. הש"ך (ס"ק ל"ד) מוסיף שאינו צריך לאטום אזניו, אלא כיון שאינו מתכוון ליהנות – מותר.

ולכן **האדם שנמצא באוטובוס, יתנער ולא ינסה להקשיב לזה ואין בזה איסור.** אבל אסור לו להתכוון ליהנות מהשירים.

שונה הדבר מאשה בבית. בדרך כלל בני הבית מקפידים להתייחס לכל אנשי הבית, כך זה בבית רגיל ומתוקן. אם האמא ישנה, בדרך כלל מקפידים שלא להשמיע רעש וכיוצא בזה. ובשאלה כאן היא אבלה, ובודאי שצריכים בני הבית שלא להשמיע מוזיקה וודאי לא בקול רם שהיא תשמע. אם רוצים לשמוע באוזניות אין בזה בעיה, אבל לא להשמיע בקול רם. זה שהיא לא מבקשת שישמיעו זה לא אומר שזה בעל כרחו, אלא לא איכפת לה ואולי אפילו קצת מעוניינת בתוך ליבה.

זה בבית רגיל ותקין. אבל אם חלילה וחס הבית לא רגיל ויש קצת בעיות, ואין לה אפשרות לבקש מהם שלא ישמיעו, כאן אנחנו חוזרים לכלל שאמרנו שהנאה הבאה לאדם בעל כרחו ואינו מתכוין – מותר.

קרן שותפים

י"א. אני רוצה לסיים בכמה מילים חשובות. כתוב בספר ישעיה (א' כ"ח) "ציון במשפט תיפדה ושביה בצדקה". ואם כל השנה כולה יש לנו מצוה לתת צדקה, ואם כל השנה כולה אדם נותן צדקה "על מנת שיחיה בני" כמו שהגמרא אומרת במסכת פסחים (דף ח' סע"א), בימים האלה אנחנו צריכים לתת צדקה על מנת שנזכה לגאול את השכינה הקדושה שנמצאת בגלגלנו בגלות.

שההורים צריכים לפחד, אלא שאם ההורים מפחדים אסור לו לומר משום כבוד את אביך ואת אמך.

יתירה מכך, פעם מרן ראש הישיבה כתב (בתשובה שנדפסה בגליון ויהי אור גליון קכ"ח) שאם אין אדם שרוצה לומר את הקדיש שלאחר הושיענו, ויש שם אדם שההורים שלו מקפידים שלא יאמר, שאין לו לומר את הקדיש הזה. הופתעתי מכך, ושאלתי על כך את מרן ראש הישיבה שהרי הקדיש הזה הוא חלק מהתפילה וחובה לומר אותו, ואיך לא יאמרו אותו? וענה לי שאמנם כן, אבל אף על פי כן, **אם ההורים שלו מקפידים שלא יאמר את הקדיש הזה כי יש להם דמיונות, אפילו את הקדיש שלאחר הושיענו לא יאמר.** (וע"ע בחזו"ע אבלות ח"א עמ' שמ"ג).

לסיכום: אין בעיה הלכתית לאדם שהוריו בחיים לומר קדישים שלאחר הלימוד או את הקדישים שבתפילה, ואפילו קדיש שלפני עלינו לשבח שנקרא קדיש יתום. כי אין הכוונה שרק יתומים אומרים אותו, אלא שאפילו יתומים קטנים רשאים לומר אותו. ולכן אותו רב יכול לומר את הקדיש הזה ולזכות את כולם בשבח הגדול לקב"ה, יתגדל ויתקדש שמייה רבא, ואין שום חשש וסכנה כלל ועיקר.

ובכל זאת, אם ההורים מפחדים וחוששים שאם הבן יאמר את הקדיש הוא יכול חלילה להזיק להם, יכולים לצוות את בנם שלא יאמר את אותו הקדיש ובאמת הבן מחויב שלא לומר את הקדיש מדין כיבוד אב ואם.

מה עדיף, שביעי או מפטיר?

ט. **שאלה:** מה עדיף לעשות למנוחת הנפטר, האם עליית שביעי או עליית מפטיר?

תשובת הרב: כתוב בספר מקדש מלך על הזוהר (פרשת ויקהל) על פי מדרש הנעלם, **שעליית מפטיר עדיפה**, ויש בה תועלת ונחת רוח לנפטר יותר מעליית משלים, וזה למרות שאינו אומר קדיש². כך משמע מדברי הזוהר והפוסקים, וכך גם כותב הרב בן איש חי ע"ה (ש"ב פרשת תולדות אות כ"א).

² היה פעם יהודי אחד שממש התעקש שחשוב שביעי כי במפטיר אין קדיש, ושאלתי את מרן ראש הישיבה מה לענות לו, ואמר לי לומר לו שמפטיר ונפטר הם אותם מילים, וזה מועיל יותר לנפטר. הדבר הזה הרגיע אותו יותר מאשר ספר מקדש מלך וכל המקורות שמרן ראש הישיבה הביא, ודוקא משחק המילים דיבר אליו יותר מהכל.

כתוב בזוהר הקדוש שבשעה שעם ישראל יצא לגלות, הקב"ה אמר לשכינה הקדושה שתלך יחד עם עם ישראל לגלות כדי לשמור עליהם, והשכינה אמרה לקב"ה שאינה רוצה ללכת, איך היא תראה את עם ישראל איך שהם נראים ואיך שהם סובלים. אמר לה הקב"ה: אני משביע אותך, שאם תלכי אני אפדה אותך, ובשבילך אני פודה את ישראל. אם לא תלכי הם יכולים חלילה להישכח שם בגלות, אבל בזכותך ובעבורך אגאל את ישראל. בעבור המילה הזו השכינה הקדושה יצאה לגלות וסובלת איתנו בגלגנו, ולכן חשוב כל כך בימים הללו להרבות בצדקה. אני רוצה לדבר על קרן צדקה מיוחדת, קרן צדקה "שותפים", בנושאותו של מורנו ורבנו מרן ראש הישיבה הגאון הגדול רבי מאיר מאזוז שליט"א, ה' ישמרהו ויחיהו, יאריך ימיו בטוב וישנותיו בנעימים, יחזקהו ויאמצהו בבריאות גוף ונפש בבריאות איתנה ונהורא מעליא, בזכות מה שעושה למען עם ישראל, הפעולות הכבירות והאדירות שלו. אחד הדברים הנפלאים שעשה בשנים האחרונות היא קרן "שותפים", קרן שתומכת בלמעלה מאלף משפחות של עמלי תורה, הן בחגים והן בכל מיני ימים ושעות שנצרכים, והן בשאר דברים שנצרכים. זה דבר גדול ונשגב מאד, ואין דבר גדול כמו הכח של התורה. תדעו לכם, שהתרומות שאתם תורמים הולכים כולם לגמרי לעמלי תורה אמיתיים. זכות עצומה לתת למפעל האדיר הנפלא והחזק הזה.

כל אחד ישתדל. מי שיכול לתרום מאה שקלים בהוראת קבע, זה הכל, ואתה מחזיק ותומך כל השנה כולה. בכל רגע שתרצה לבקש מהקב"ה, הרי שערי שמים פתוחים בשבילך, והקב"ה אומר שזה אדם שתומך בתלמידי חכמים אמיתיים שיושבים ועמלים ועוסקים בתורה הקדושה, ואין לך דבר גדול ונפלא מזה. מרן ראש הישיבה אומר: בדוק ומנוסה אצלי, שמי שנותן מקבל כפל כפליים! על הקרן הזו ממש הוא אמר שכל מי שתומך באנשים הללו, לא ידע מחסור וצער כל ימיו!! זה ביטוי שמרעיד את הלבבות. מי יכול לשמוע כזה ביטוי של מרן גאון ישראל, קודש הקדשים, שכותב כזו ברכה. מי שתומך בקרן השותפים, לא ידע מחסור וצער כל ימיו! זו זכות שלנו לתרום לכזה מקום. הזכות של המצוה מצד עצמה היא סניגוריא אדירה לפני הקב"ה, ומתפללים עליך למעלה מאלף משפחות של בני תורה שאתה תומך בהם. אם זה בתרומה בהוראת קבע של מאה ש"ח, או בתרומה חד פעמית בכל סכום שהוא, וכמה שאדם עוזר ותומך יותר, התורה הקדושה תתפלל עליך בכל עת ובכל שעה שאתה זקוק לתפילתה שתעמוד לפניך הסניגוריא הזו. ואשריו לאדם שזוכה לתמוך בעמלי תורה, והתורה הקדושה היא תתמוך בו. "ותומכיה – מאושר". שנזכה לאושר ובריאות, לחיים טובים ופרנסה טובה, לשלום ולזוגיות, לחתן את הילדים בנחת ובשמחה, אושר ועושר שלום ושלוה וכל טוב, אמן ואמן.

בענין אמירת קדיש לבחורים ללא בקשת רשות ההורים

מכתב ששלח מורנו הרב שליט"א (לפני כעשר שנים) למרן ראש הישיבה שליט"א. המכתב נדפס בסוף ספרו "תורת חיים" ח"א (סי' יט).

בס"ד יום רביעי י"א תמוז התשע"א

שאם אין יתום מדלגים על קדיש זה לגמרי. לכן חשבתי להרגילם שהחזן יאמר הקדיש. וזכרני היטב מילדותי כשאבא נר"ו היה אב בית בישיבה והתפללתי כמה פעמים בישיבה וכך היו עושים.

לכבוד

מו"ר ראש הישיבה שליט"א

שלום רב.

איברא שראיתי כעת בעלון "ויהי אור" (גליון קכ"ח) שנשאל הרב בחזן שרוצה לומר קדיש יהא שלמא לפני קוה אל ה' בשחרית, האם צריך רשות מהוריו. והשיב הרב: יש לבקש רשות. לכן אני שואל בישיבה שבחורים רגילים לומר קדיש ואין זה מוזר, ובכ"ז הובס לא בקשו במפורש רשות מהוריהם, האם להנהיג שהחזן יאמר קדיש.

בבוקר אני מתפלל ביש"ג עם התלמידים שחרית, וכיון שלאחרונה אביחי חדאד בן דודי ר' ינון חדאד זצ"ל מתפלל בנץ, אמרתי לתלמידים שהחזן יאמר קדיש יהא שלמא שאחר הושיענו, כי הוא קדיש שבחובה וכמ"ש הבא"ח. וע"פ האר"י מה שמועיל לנשמת הנפטר זה קדיש על ישראל שלפני עלינו לשבח, אלא שנהגו היתומים לומר גם קדיש שאחר הושיענו, דכיון שהוא לפני עולם העשיה אפשר שיש בו ג"כ תועלת וכמ"ש הכה"ח. והיום נגרם

בתומ"ר

תלמידו הקטן.

והשיב מרן ראש הישיבה נר"ו שיש להנהיג את הבחורים שיאמרו קדיש.

השיעור נמסר ביום ראשון ב' מנחם אב תשפ"א

כמידי יום ראשון בשעה 12 בצהריים בערוץ "קול ברמה"

בית ההוראה פתוח 24 שעות ביממה, בטלפון: 03-5500228

העלון יוצא לאור בחסות

א. משכנתאות – יעוץ המשכנתא הטוב ביותר בארץ

לפרטים: 054-8444095

להצלחת: רמי יצחקיאן, אריאל פלר, יוסי דהמן, אליהו חן ויוסי ברנס הי"ו

עורך ראשי: הרב שלמה נחום.

העלון לא הוגה ע"י מוה"ר ונכתב על דעת המערכת בלבד

ניתן להצטרף לאלפים המקבלים את העלון במייל, וכן ליצור קשר בדוא"ל - A025606532@gmail.com

ניתן להאזין לשיעור זה ולשאר שיעורי מורנו הרב שליט"א

בקו "תורת חיים" 02-5606532

וכן במערכת "קול הלשון"